

# OBRAVNAVANJE BESEDILA V DELIH JOŽETA TOPORIŠIČA

**Sonja Starc**

Pedagoška fakulteta, Koper

UDK 81'42:929Toporišič J.

Razprava obravnava Toporišičevo pojmovanje besedila, tvorjenja pomena (pomenjenja) v njem in besediloslovja, kot se kaže v njegovih delih od 1959 naprej. V zgodnjih razpravah je to razvidno iz stilističnih analiz literarnih besedil, kasneje pa je zgradba besedila (tematsko-rematska struktura, kohezija) obravnavana v besedilni skladnji, proces tvorbe pa v okviru sporočanja.

Jože Toporišič, besedilo, pomenjenje, kohezivna sredstva, besedilna skladnja, sporočanje

The article deals with the comprehension of text, creating meaning through text and text linguistics as revealed in the papers of Toporišič from 1959 onwards. In his early articles his views can be perceived through his stylistic analysis of literature, while later his concept of text (thematic-rhematic structure, cohesion) is presented in the »text syntax« and the process of construing text within »communication«.

Jože Toporišič, text, meaning making, cohesive sources, text syntax, communication

## Uvod

Jože Toporišič (1993: 5, 7) postavi začetek razvoja besediloslovja v 60. leta 20. stoletja, nekaterih njegovih segmentov pa že v antično govornišvo in poetiko. »Besediloslovje torej obravnava lastnosti besedila, tj. nosilca (prenašalca) obvestila od tvorca k naslovniku«. V *Enciklopediji slovenskega jezika* (Toporišič 1992b: 6–7) je besediloslovje definirano kot

[j]ezikoslovna veja, ki proučuje t. i. jezikovna sporočila (besedila), začenši s povedjo navzgor. Pri tem proučuje bodisi nastajanje besedila bodisi njegove zgradbene značilnosti: tvarne (dolžina, zaporednostna in miselna razčlenjenost), govorne (besedje, vezanost, sporočevalni postopki), priložnostne (naslov, prenosnik) in razpoloženske, zgradbene (uvod, jedro, zaključek; poglavje, besedilno mesto ipd.).

Slovenska strokovna javnost se je z besediloslovnimi temami lahko seznanila že v 70. letih na posebnem tečaju na Filozofski fakulteti v Ljubljani (Toporišič 1993: 5). V tem obdobju je v slovenščini izšla tudi Winnerjeva razprava *Poetika Romana Jakobsona* (1976), v kateri je predstavljen pomen Jakobsonovega drugačnega pojmovanja poetike, njena naravna povezanost z lingvistiko in komunikacijski odnos med umetnikom, umetnino in naslovnikom. Že 1965 pa je bila v slovenščini objavljena razprava Jedlička *Teorija Praške šole o knjižnem jeziku*. Avtor izpostavlja funkcijski vidik nove teorije češkega knjižnega jezika, ki enakovredno obravnava pisani in govorjeni jezik.

Pričujoča razprava predstavlja Toporišičevo pojmovanje besedila, kot se kaže iz analize korpusa dvaindvajsetih njegovih za to temo relevantnih razprav, poglavij učbenikov, dveh izdaj slovnice in enciklopedije (dela od 1959 naprej). Njegove posredno in neposredno obravnavane besedilotvorne teme razčlenjujemo v smislu (tudi s Praško šolo povezanega) hallidayevskega pogleda<sup>1</sup> na besedilo kot komunikacijski pojav, trenutna realizacija jezikovnega (in drugega semiotskega) sistema v okoliščinah, kot nenehni proces semantičnih izbir (Halliday 2002; Halliday, Matthiessen 2004).

## Posredno besediloslovno

V razpravah o slogu v literarnih besedilih že zaradi narave raziskovanega predmeta – besedila – Toporišičeve analize presegajo enoto povedi in s tem stopijo na raven besediloslovja, saj kažejo, kako izbrana izrazna sredstva (so)učinkujejo v procesu tvorjenja pomena ali pomenjenja v celotnem besedilu.

V uvodnem delu članka o ritmu v prozi Toporišič (1959a: 109) zapiše, da se v raziskovanje te teme podaja kot jezikoslovec, ki skuša podpreti Ocvirkov »pojem ritmičnega vodilnega motiva (v bistvu metričnega)«, kot se kaže v pesmih naših modernistov, in ob novih spoznanjih o stavčni fonetiki pojme »verzne ritmike prenesti s poezije na prozo«. Ritem in intonacijo razume kot pomenski besedilotvorni sredstvi. Sklicujoč se na Zupančičevo *Žebljarsko*, ugotavlja, da je ritem »v dobrih pesmih vedno v skladu z vsebino, saj jo soizraža«. Z Breznikovim primerom tematsko-rematske členitve »Bil je imeniten grof. Ta grof itn.« poveže pomensko poudarjeno informacijo s stavčnim naglasom, ki da je »razen v zadnjem stavku vedno na zadnji sintagmi« (prav tam: 110). V nadaljevanju svoj prikaz proznega ritma opira na odlomek iz Cankarjevega *Jureta* in ugotavlja, da »posamezne ritmične sklope povezuje v večje celote« stavčna intonacija (prav tam).

Vsak ritmični sklop ima sicer svoj intonacijski interval (sklopi iz prvega stavka padajočega, prav tako tudi zadnja dva iz drugega stavka, medtem ko imata prva dva rastoče stavčne intervale); toda vse intervale v vsakem stavku povezuje v celoto stavčna intonacija, ki se na koncu vsakega stavka pomiri na ta način, da se spusti tako nizko kot nikjer drugje. (Toporišič 1959a: 110–111)

Analizo soustvarjanja pomena in sporočila odlomka z ritmom in intonacijo zaključimo z ugotovitvijo, da se ritem »potemtakem popolnoma sklada z vsebino odlomka, ki bi mu lahko nadeli naslov 'Smrt'« (prav tam: 111).

Tudi v Prešernovem *Pevcu* (Toporišič 1959b: 135–136) izpostavi intonacijo kot močno pomenotvorno sredstvo: »Najmočneje pa je v vsej prvi kitici naglašena beseda *kdo*, vprašalnica, ki je hkrati tudi intonacijsko najvišja: od nje naprej pojemata tako intenzivnost izgovora kakor intonacijska višina posameznih besed«. In kot pomenotvorno razume tudi pesniško obliko: »Če so nam oblike Prešernove pesmi znane iz drugih literatur, to samo pomeni, da jih je pesnik uporabil iz istega razloga, iz katerega so v raznih literaturah nastale: ker so bile vsebini primerne, ker so jo soizražale« (prav tam: 137). Zadnje trditve natančneje ne pojasni, se pa z njo približuje ugotovitvam

<sup>1</sup> Zaradi prostorske omejitve natančneje ne predstavljamo teorije in drugih avtorjev.

o žanru kot semiotskem in semantičnem sredstvu (van Leeuwen 2005; Martin, Rose 2008; Bateman 2011). Toporišič opozarja na ritem in vodilni motiv (ponavljanje kakšnega »značilnega sklopa ritmičnih signalov« na podlagi »akustičnih značilnosti besednih zvez«) tudi v svoji razpravi o stilu Prešernove pesmi (Toporišič 1966a: 12–13).

V *Razmišljanju o Finžgarjevi prozi* (Toporišič 1965a) se prevladujoče kaže literarnovedni pristop (»avktorialni, personalni/scenični« pripovedovalec, »vložna prva oseba«), povezan s slogovnimi analizami, iz katerih lahko prepoznamo Toporišičevo naravnost na prepoznavanje nastajanja pomena v besedilu tudi kot medosebno komuniciranje med avtorjem in naslovnikom, ki se realizira prav z izborom posebnih jezikovnih sredstev, npr. »nam z odvisnim premim govorom (samogovorom) razkri-vajo svoja mentalna stanja« (prav tam: 122). V tem smislu in kot povezovalno sredstvo v besedilu posredno izpostavlja »pripovedni položaj«, pripovedovanje v prvi/tretji osebi (prav tam: 123). Vpeljani termin »pripovedni položaji (načini)« v kasnejših delih zamenja z »ubeseditveni načini« (prav tam: 214). Tu se pokaže Toporišičevo pojmovanje procesa branja kot interakcije med besedilom in bralcem, njegove sprejemljivosti oz. pripravljenosti sprejemati besedilo, prepoznavati njegov pomen in smisel. Pravi namreč, da je »bralska poželjivost« odvisna od »besednoumetnostne in bralčeve urejenosti« (prav tam: 125), pri čemer »urejenosti« ne pojasni.

Bistvo pojmovanja besediloslovne teorije o principih nastajanja in učinkovanja besedila najdemo v Toporišičevi *Praktični stilistiki* (1966b: 81), v kateri lahko v Jakobsonovem (1989: 149–190) in Austinovem (1990) smislu preberemo, da »[v]sako razumno sporočilo nastane pač zato, ker je njegov tvorec (govoreči, pišoči) hotel komu kaj povedati, mu sporočiti tako ali drugačno resnico, z njo vplivati na naslovnikovo zavest, ravnanje, voljo in podobno«. V razpravi o stilu Toporišič posredno obravnava besediloslovne teme: izbira namenu in govornemu položaju ustreznih jezikovnih sredstev, izbira kohezivnih elementov, ustvarjanje stika z naslovnikom (besedna, slovnična retorična sredstva) in s tem povezan proces tvorbe in branja besedila.

V bistvu vsaka stilistika proučuje prav izbiro izraznih sredstev za svojevrstna pomenjenja. V tem smislu se Toporišičeve stilistične analize povezujejo z besediloslovjem, tudi *Stilistika skladenjskih pojavov* (1976).

V razpravi o jeziku Janeza Svetokriškega Toporišič (2000b: 422) v poglavju o skladenjski analizi zapiše, da so najmanjše osnovne enote besedila povedi. Na področje besediloslovja poseže še s posrednim opozarjanjem na kohezijo – vlogo ponovnih pojavitev (prav tam: 426; npr. dobesečne ponovne pojavitve »ne zapovej«, kohezivne prvine imenuje »vezala«) – in z analizo vzpostavljanja stika z naslovnikom/poslušalstvom«. To pojasnjuje z rabo naklona (prav tam: 422–423) in stilističnih skladenjskih figur (prav tam: 421, 430–431).

### Neposredno besediloslovno

V preglednem članku o pojmovanju in izrazju slovenskega besediloslovja Toporišič (1993) uvodno ugotavlja, »da je besediloslovje le del sporočanja (t. i. komuni-

ciranja), tj. nauka o tvorjenju in sprejemanju obvestil (informacij) z različnimi govoricami (tj. ne le z jezikovno besedno, ampak tudi z izrazno/mimično/, gibovno/gestovno/, držno itd.)» (prav tam: 6). In »da nam je jasno, kaj besedilo je«, a »ni enotne rabe izrazov« (prav tam: 8). V nadaljevanju razpravlja o različnih terminih, domačih in tujih, ki se v 90. letih vpeljujejo v šolsko učenje o besedilu, in komentira njihovo rabo (npr. sporočanje/sporazumevanje, oddajnik/sporočevalec – sprejemnik, stvarni kontekst/kontekst/okoliščine itn. pri različnih avtorjih: Žagarju, B. Golob, M. Košir, Dularju, Korošcu, M. Kolar, B. Pogorelec, S. Trdini). Zaveda se širine obravnavanih besediloslovnih tem in njihovega prenosa v šolske učbenike, zato predlaga poimenovanje na podlagi slovenskih osnov, mednarodni izraz kot različico v oklepaju. Ponudi svoje ustreznice, npr. za *kod*: *vez* (m. sp.) ali *govorica/besedna govorica*, tj. »sestava (sistema) dogovornih (konvencionalnih) znamenj« (prav tam: 7), »kakor bi lahko imenovali to, kar nam je splošno jezik« (prav tam: 8), in se sklicuje na de Saussurjevo pojmovanje govornice (jezika) in govor(jenja)a.

Predstavi besedilotvorne prvine, kot so bile dotlej obravnavane v strokovnem diskurzu. Kot inherentno lastnost, »[n]e glede na zvrstnostne in vrstne značilnosti besedil«, prepozna »t. i. dele sporočila« (Toporišič 1993: 12): uvod, jedro, zaključek kot S. Trdina, B. Pogorelec, Dular, Korošec, Kmecl in kot jih tudi sam obravnava že v učbeniku *Slovenski knjižni jezik* (SKJ) 1 (Toporišič 1965b). Nadalje poudarja za tvorbo besedila pomemben dejavnik, »kako so posamezni deli sporočila/besedila med seboj povezani« (Toporišič 1993: 12). Povzame Breznikove ugotovitve o besednem redu kot predhodno obravnavanje besediloslovne kategorije členitve po aktualnosti. Zaključuje (prav tam: 13–14) z navedbo načinov povezanosti besedila pri Korošcu ter M. Kolar in B. Pogorelec. Ugotavlja, da so glavne stvari v izrazju besediloslovja zarisane tudi v slovenskem jezikoslovju, a potrebno bo »še veliko dela, da bo vse to primerno zaokroženo« (prav tam: 14).

Toporišič (1993: 5) povzema, da se je »marsikaj iz tematike besediloslovja obravnavalo v okviru tega, kar sedaj precej splošno imenujemo sporočanje«. Sporočanje pa se najboljšeje obravnava v učbenikih. Poglejmo, kako v Toporišičevih.

V učbeniku SKJ 1 v okviru Sporočanja (Toporišič 1965b: 201–229) govori o tvorbi besedila, in sicer o fazah v nastajanju besedila (prav tam: 201–206), iznajdbi/inven-ciji, urejanju gradiva/dispoziciji, gradnji/kompoziciji, in njegovih delih. Za vsak del predstavi tipične prvine ob analizah odlomkov literarnih in neliterarnih besedil. Za uvod ugotavlja, da lahko od splošnega prehaja h konkretnemu ali od posameznega k širši temi. Jedrni deli so lahko povezani na tri načine (»povezovalni načini«; prav tam: 207–214): a) avtor eksplicitno napove zaključek ene teme in prehod k naslednji, b) izrazi vsebinski odnos med že sporočenim in nadaljevanjem ter c) zvezo vzpostavlja z novimi vsebinami. Lahko ohranja enak »ubeseditveni način« (poročanje, pripovedovanje, razlaganje) ali prehaja z enega na drugega. Ubeseditveni stališči, pri čemer je ubeseditvev definirana kot »jezikovni (besedni) odraz predmetnosti«, sta dve: »zapisujoči, pripovedujoči« se razodeva ali ne (Toporišič 1965b: 214; v *Slovenskem jeziku in sporočanju* (SJS) 2 sta ubeseditveni stališči imenovani subjektivno in objektivno (Toporišič 1996: 183)); prenosnika sporočila sta tudi dva (Toporišič 1965b: 215; tu še

ne poimenovana, v SJS 1 pa govorni in pisni prenosnik (Toporišič 1994: 175)), ubesedujemo lahko pisno ali ustno. Vrste govornega sporočanja so govorni jezik, deklamiranje, recitiranje in branje (Toporišič 1965b: 216–220); kot stalne oblike pisnega sporočanja pa so obravnavane različne besedilne vrste (Toporišič 1965b: 220–229; tudi v SKJ 2 (Toporišič 1972: 195–205) in SKJ 3 (Toporišič 1967: 203–220)).

SKJ 2 (Toporišič 1972: 171–195) pri Sporočanju obravnava stilistiko (kot v Toporišič 1966b), tj. »posebna veja našega znanja o jeziku«, ki »[p]roučuje značilnosti in primernost jezikovnih sredstev kakršnegakoli sporočila ali njega dela«. V enakem poglavju pa SKJ 4 (Toporišič 1973: 201–211) govori o stilni vrednosti besed in besednih zvez.

V SJS 1 Toporišič (1994: 9–13) v poglavju Jezik in besedilo zapiše, da je jezik »sestav prvotno slušnih (pozneje tudi pisnih) znamenj raznih vrst, besedilo pa je tvorba iz teh znamenj: je ubeseditiv človekove predstave o določeni predmetnosti za prenos določenega obvestila«. V razlagi o značilnostih besedila ob Kosovelovi pesmi *Kraška vas* predstavi proces ustvarjanja (»Iz jezikovnega sestava je jemal sredstva in jih v skladu s pravili slovničnega vezanja izoblikoval v besedilo«) in analizo v pesmi uporabljenih sredstev iz jezikovnega sestava: skladišne vzorce, besedne vrste in prenosnika: pisni, slušni. Ob slednjem omeni »slušna jezikovna sredstva stavčne fonetike« kot sestavine besedila. Podpoglavje Besedilo (prav tam: 12–13) govori o »gradbenih prvinah« – povedih, ki so v besedilu »smiselno povezane, celota pa zaokrožena, popolnjena«. Popolnost se kaže v »sledjih« (npr. časovno, poklicno, dejavnostno tvorčevsko – umetnostno in neumetnostno). Tipologijo besedil opredeljuje slogovni postopek ali ubeseditveni način. Stalno obliko sporočanja imenuje besedilna vrsta (npr. opis). V poglavju Sporočanje ohranja enak način predstavljanja tvorbe besedila in delno branja kot enega izmed delov govornega sporočanja. Pojem besedila posodablja z dodanim sporočanjским modelom, v katerem lahko prepoznamo Jakobsonovo pojmovanje nastajanja sporočila v komunikaciji.

Sporočanje v SJS 2 (Toporišič 1996: 171–227) obravnava (pripovedno) besedovanje (pripovedovanje, poročanje), kar je bilo v učbenikih iz 60. let imenovano »ubeseditveni način«, in dodaja ustvarjalno pisanje. Kriteriji za uvrstitev slednjega med »samostojne« ubeseditvene načine/besedovanja niso izraženi.

Toporišič (1995) zaokroži svoja besediloslovna spoznanja o zgradbi besedila v razpravi *Besedilna skladnja* (BS). Osrednje mesto v BS posveča členitvi po aktualnosti, izhajajoč iz Breznikove razprave *Besedni red v govoru in pisavi* iz leta 1908, v kateri je v smislu razvrščanja informacij po pomenu analiziran odlomek Trdinove *Rajske ptice*. Toporišič (1974/1975) je namreč že v 70. letih Breznika označil za predhodnika sodobnega nauka o členitvi po aktualnosti. Toporišič (1995: 13–14) v razpravi posredno utemeljuje rabo termina »besedilna skladnja« z opredelitvijo členitve po aktualnosti kot načela, »da si v neprvi enostavni povedi stavčni členi sledijo po načelu manjše oz. večje obvestilnosti, tj. najprej je na vrsti (bolj) znano, t. i. izhodišče ali tema, temu pa sledi manj znano ali novo, t. i. jedro ali rema (katerega prvi del je lahko prehod, tj. od novega bolj znani del, kakor je preostali jedrni)«. Z oznako

»v neprvi enostavni povedi« povezuje pojav členitve po aktualnosti z besedilom ali njegovim delom (odlomkom), v *Enciklopediji slovenskega jezika* (Toporišič 1992b: 17) pa jo veže na stavek in podredno zvezo stavkov. Enako tudi v *Novi slovenski skladnji* (Toporišič 1982: 163) in slovnica (npr. Toporišič 1984: 532): »Členitev po aktualnosti (tudi aktualnostna členitev) je samosvoja sestavina stavčnega (povednega) pomena. Enostavno ali podredno zloženo poved (ali pa posamezne neodvisne dele priredja) obravnava glede na to, kateri del teh enot je vsebinsko bolj in kateri manj znan« (Toporišič 2000a: 660).

Poglejmo spet v BS, tu Toporišič (1995: 16) kot osnovo za svoje obravnavanje besedila navaja funkcijsko češko slovnico *Mluvnice češtiny* iz 1987, ki pojmuje besedilo kot svojevrstno enoto s posebnimi lastnostmi, izpostavlja njegovo razčlenjenost in tipologijo ter govori o »posebnih sredstvih besedilne zgradbe ('nadpovedna'): o zaimkih, samostalnikih, pridevniki, prislovih, povedkih v pomenu kazalnikov naprej (kataforični) in nazaj (anaforični), povezovalniki (konektorji)« itn. Ob prikazu Breznikove analize pomenskega členjenja v omenjenem odlomku Toporišič tudi sam analizira isti odlomek, a hkrati s členitvijo po aktualnosti (tudi na ravni podredne povedi) obravnava ponovne pojavitve, ki jih označi za besedilotvorne enote in poimenuje *sledje* (sekvenca). Tako z izpostavljanjem tudi ponovnih pojavitev posredno poudarja proces pomenjenja, nastajanja in povezovanja pomena v besedilu. Odkriva še druga sledja: časovno, izraženo z glagolskim časom, tipično za posamezne besedilne vrste (npr. v pripovedi pretekli čas), povedijsko, z glagolskim pomenom izraženo dogajanje, tudi vezano na besedilne vrste (npr. v pripovedi glagoli spreminjanja, poteka). V drugem delu razprave preide Toporišič (1995: 19–21) z analize na teoretični model »štirih temeljnih tipov besednega povezovanja v stavku (kohezije)«, povzetih »po Werlichu (1979)«, in sicer na podlagi *istovetnosti*<sup>2</sup> (za katero sam zapiše, da jo poznamo kot ponavljanje), *enakovrednosti* (kot načelo različenja/variacije, npr. *medved – kosmatinec – zverina*), *presečnosti* (v zaporedni obliki sledja vsaj ena skupna pomenska sestavina) in *vklučitve* (npr. *konj – žival*). Prve tri tipe povezovanja ponazori s primeri iz Trdinovega odlomka, zadnjega ne. V nadaljevanju Toporišič (prav tam: 21) navaja tipične stavčnočlenske zgradbe povedi (z oznako prevladujočega glagolskega časa) kot značilnosti posameznih besedovalnih oz. besedilnih tipov, t. i. slogovnih postopkov opisovanja, pripovedovanja, razpostavljanja, utemeljevanja in navajanja. Pregledno (s primeri iz Trdine, Vodnikove in Prešernovih pesmi) predstavi besedilno kategorijo *gledišče* (prav tam: 21–22), kamor uvršča: *osebovnost* (»pripovedni položaji«: prvo-, drugo- ali tretjeosebna pripoved; Toporišič 1965a: 123), *podajanje* (objektivno ali subjektivno), *žarišče* (časovno-prostorska širina zornega kota: nekoč, nekje), *časovnost* (različni časi za različne besedilne tipe, kot je označeno v stavčnočlenski zgradbi povedi) in *vidskost, načinovnost, naklonskost*, kot so obravnavani v slovnici.

Toporišič sicer ne prevzame Hallidayevega koncepta pomenjenja na treh pomen-skih ravlinah (metafunkcijah), najdemo pa nekaj smiselnih podobnosti v njegovem

<sup>2</sup> Ne v pomenu vrste relacijskih stavkov, kot jih v slovenski jezikoslovni literaturi obravnavajo Kunst Gnamuš (1995: 24–53), Bizjak (2005: 67–79) in Starc (2010: 241–259).



vidiku soustvarjanja besedilnega pomena z medosebnim razmerjem (avtor – naslovnik) v kategorijah osebnost (raba zvalnika), podajanje (osebno – neosebno) in naklonskost. Raven povezovanja in ohranjanja kontinuitete pomena v istovetnosti, enakovrednosti, vključitvi, presečnosti in podkategorijah gledišča, razen osebnosti, tvorbo pomena na ideacijski pomenski ravni pa v povedijskem sledju (sorodno s Hallidayevimi procesnimi stavki).

V četrto, prenovljeno in razširjeno izdajo *Slovenske slovnice* (2000a) je Toporišič vnesel besedilno skladnjo kot zaključek poglavja Skladnja. Pomembno temo BS (1995) – členitev po aktualnosti – je iz nje izločil in jo uvrstil pred Besedni in stavčni red (Toporišič 2000a: 660–666). V besedilni skladnji »Breznikovo predhodništvo« in »Škrabčevo presojo Breznikove teorije« predstavlja z vidika zgodovinske vloge, ohranja pa vsa ostala poglavja iz BS, le da jih nekoliko razširi z dodatnim komentarjem in s primeri. Po češki slovnici navaja slovnična sredstva za soustvarjanje besedilnega pomena pod naslovom Slovnični delež v besedilni skladnji, ne več v opombah pod črto. V poglavju Sporočanje združuje sporočanja poglavja iz učbenikov (Toporišič 1965b, 1967, 1972b, 1973, 1994, 1996), a brez obravnavanja posameznih besedilnih vrst, doda pa poglavje o pragmatiki (raboslovju) (Toporišič 2000a: 731).

## Sklep

O tvorbi pomena in prepoznavanju njegovega smisla razpravlja Toporišič že zgo-daj, predvsem z vidika stilistične in literarnoteoretske obravnave, v katero vnaša nova jezikoslovna spoznanja. Njegove ponekod pronicljive analize nakazujejo pot kasnejšega besediloslovja. Besedilni pomen razume kot interakcijo besednih, slovničnih sredstev in tudi stalnih besedilnih oblik – pesemske oblike v kulturnih okoliščinah. Toda skozi čas trdno ohranja svoja tradicionalna izhodišča (npr. o zgradbi besedila). Stalno loči proces nastajanja besedila od zgradbe, rezultata tega procesa (Toporišič 1993: 10), čeprav v svojih definicijah o besedilu in besediloslovju govori o novitosti pojava. Nova spoznanja besediloslovja v svetu dodaja svojim, a ne izoblikuje izčiščenega, enovitega teoretičnega modela za obravnavanje besedila kot komunikacijske pojavitve v procesu nastajanja in razbiranja pomenov. V tem smislu pri razumevanju strukture besedila (pomenotvornih sestavin) konsistentno ostaja z besedilno skladnjo znotraj jezikovnega sistema, tvorbo besedilnih vrst s predstavljanjem njihovih inherentnih besedilnih lastnosti, povezanih z jezikom, pa obravnava kot sporočanje.

## Literatura

- AUSTIN, John L., (1962) 1990: *Kako napravimo kaj z besedami* (Studia humanitatis). Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta.
- BATEMAN, John, 2011: *Multimodality and Genre*. Palgrave Macmillan.
- de BEAUGRANDE, Robert A., DRESSLER, Wolfgang U., 1992: *Uvod v besediloslovje*. Ljubljana: Park.
- BIZJAK, Aleksandra, 2005: *Pridiga kot žanr*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- GNAMUŠ KUNST, Olga, 1995: *Teorija sporazumevanja*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

- HALLIDAY, Michael A. K., 2002: Text as Semantic Choice in Social Contexts. Jonathan Webster (ur.): *M. A. K. Halliday: Linguistic Studies of Text and Discourse*. London, New York: Continuum. 23–84.
- HALLIDAY, Michael A. K., MATTHIESSEN, Christian, 2004: *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold.
- JAKOBSON, Roman, (1958) 1989: *Lingvistični in drugi spisi* (Studia humanitatis). Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta.
- JEDLIČKA, Alois, 1965: Teorija Praške šole o knjižnem jeziku. *Jezik in slovstvo* 10/6–7. 186–192.
- van LEEUWEN, Theo, 2005: *Introducing Social Semiotics*. London, New York: Routledge.
- MARTIN, Jim, ROSE, David, 2009: *Genre Relations*. London: Equinox.
- STARC, Sonja, 2010: Učbeniška besedila o Primožu Trubarju. Izbor izraznih sredstev vrednotenja v verbalnih in večkodnih besedilih ter njihova vloga na besedilni ravni. Aleksander Bjelčevič (ur.): *Reformacija na Slovenskem. Ob 500-letnici Trubarjevega rojstva*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 241–259.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1959a: Ritem v prozi. *Jezik in slovstvo* 4/4. 107–111.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1959b: Prešernova »Pevcu«. *Jezik in slovstvo* 4/4. 135–137.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1965a: Razmišljanje o Finžgarjevi prozi. *Jezik in slovstvo* 10/4–5. 118–125.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1965b: *Slovenski knjižni jezik 1*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1966a: Stil Prešernove pesmi. Poizkus obravnave v srednji šoli. *Jezik in slovstvo* 11/1–2. 3–14.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1966b: Praktična stilistika. *Jezik in slovstvo* 11/4. 81–91.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1967: *Slovenski knjižni jezik 3*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1972a: Členitev besedila s premori. *Slavistična revija* 20/1. 147–158.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1972b: *Slovenski knjižni jezik 2*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1973: *Slovenski knjižni jezik 4*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1974/1975: Beseda o Brezniku. *Jezik in slovstvo* 20/4. 99–102.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1976: Stilistika skladenjskih pojavov. *Slavistična revija* 24/1. 29–38.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1984: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992a: O temi in remi v slovenskih besedilih. *Delo* 34/133. 14.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992b: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1993: Poimovanja in izrazje slovenskega besediloslovja (v priročnikih za srednje šole). Miran Hladnik (ur.): *Zbornik predavanj. 29. SSJLK*. Ljubljana: Center za slovenščino kot tuji ali drugi jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 5–14.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1994: *Slovenski jezik in sporočanje 1*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1995: Besedilna skladnja. *Slavistična revija* 43/1. 13–23.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1996: *Slovenski jezik in sporočanje 2*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2000a: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2000b: Jezik Janeza Svetokriškega. Jože Pogačnik, Jože Faganel (ur.): *Zbornik o Janezu Svetokriškem: prispevki s simpozija v Vipavskem Križu, 22.–24. aprila 1999*. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, ZRC SAZU. 405–440.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2008: *Stilnost in zvrstnost* (Linguistica et philologica 20). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- WINNER, Thomas G., 1976: Poetika Romana Jakobsona. *Slavistična revija* 24/1. 11–28.